

سرشناسه	:	حسین زاده، محمد، ۱۳۴۰ -
عنوان و نام پدیدآور	:	موجه یا مدلل سازی از نگاه معرفت شناسی معاصر: محمد حسین زاده (یزدی).
مشخصات نشر	:	قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	:	۱۹۳ ص.
فروست	:	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره): ۱۴۷۲. فلسفه: ۲۳۵.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۴۴۴-۲۳۵-۰
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا.
یادداشت	:	کتابنامه: ص ۱۷۷-۱۸۰.
یادداشت	:	نمایه.
موضوع	:	شناخت (فلسفه).
موضوع	:	Knowledge, Theory of
موضوع	:	درون گرایی.
موضوع	:	Internalism
موضوع	:	برون گرایی.
موضوع	:	Externalism
موضوع	:	طبیعت گرایی.
موضوع	:	Naturalism
موضوع	:	توجیه (فلسفه شناخت).
موضوع	:	Justification (Theory of knowledge)
شناسه افزوده	:	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
رده بندی کنگره	:	BD۱۶۱
رده بندی دیویی	:	۱۲۱
شماره کتاب شناسی ملی	:	۶۰۶۲۷۲۱

موجہ یابدل سازی

از نگاہ معرفت شناسی معاصر

محمد حسین زاده (یزدی)

استاد مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمۃ اللہ علیہ

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمۃ اللہ علیہ

۱۳۹۸

شمارهٔ ردیف ۱۴۷۲
شمارهٔ موضوعی فلسفه - ۲۳۴
۱۳۹۸-۳۸

■ موجه یا مدلل‌سازی از نگاه معرفت‌شناسی معاصر

- مؤلف: محمد حسین زاده یزدی
- ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی
- چاپ: افق
- نوبت و تاریخ چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۸
- شمارگان: ۳۰۰
- قیمت: ۲۸۰۰۰ تومان

- دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا، کوی ممتاز، پلاک ۳۸
- تلفن و شماره: ۰۲۵-۳۷۷۴۲۳۲۶
- شعبه تهران: خیابان انقلاب، بین خیابان ۱۲ فروردین و شهید منیري جاوید، ساختمان شماره ۳۱۰، طبقه سوم، واحد ۱۱۲
- تلفن و شماره: ۰۲۱-۶۶۴۶۶۱۲۱
- شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۴۴-۲۳۵-۰

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۹	 مقدمهٔ معاونت پژوهش
۱۳	 مقدمهٔ نگارنده
۱۴	 شمای کلی نوشتار پیش روی

فصل اول: موجه سازی؛ چیستی، کاربرد و نظریه ها

۲۱	 مقدمه
۲۸	 موجه سازی؛ معرفتی یا غیر معرفتی
۲۹	 موجه سازی معرفتی
۳۶	 کاربرد موجه سازی در معرفت شناسی
۳۸	 موجه سازی؛ ارائهٔ دلیل یا دلیل داشتن
۴۳	 استدلال بر تفسیر موجه سازی به دلیل داشتن
۴۷	 شمای کلی نظریه های موجه سازی
۵۳	 نتیجه گیری

فصل دوم: موجه سازی؛ تحلیل فلسفی، مؤلفه ها و ویژگی ها

مقدمه.....	۵۷
طبقه بندی نظریه های موجه سازی.....	۵۸
طبیعت گروی و ناطبیعت گروی.....	۵۹
بررسی.....	۶۲
طبیعت گروی افراطی.....	۶۳
وظیفه گروی و ناوظیفه گروی.....	۶۶
ماهیت هنجاری موجه سازی؛ برداشت ها.....	۶۸
نسبت موجه سازی با وظیفه گروی.....	۷۴
نسبت موجه سازی با درون گروی.....	۷۵
ضرورت پژوهش در باره حقیقت موجه سازی.....	۷۶
وظیفه گروی و ارادی بودن باور.....	۸۱
دستوری یا نادستوری بودن آنها الزام ها؟.....	۸۲
راه حل برگزیده.....	۸۵
موجه سازی و اعتبار مراتب معرفت.....	۸۸
تمایز اعتبار در معرفت شناسی و اصول.....	۹۵
ابتنا یا عدم ابتنای معرفت شناسی بر دیگر دانش ها.....	۱۰۰
چگونگی کارایی راه حل برگزیده در حل مشکل مزبور.....	۱۰۲
امکان توقف معرفت شناسی بر فلسفه اخلاق.....	۱۱۱
نتیجه گیری.....	۱۱۵

فصل سوم: درون گروی و برون گروی؛ چیستی، گونه ها و ویژگی ها

مقدمه.....	۱۲۱
خاستگاه درون گروی و برون گروی.....	۱۲۴
تعریف درون گروی و برون گروی.....	۱۲۵

۱۳۰	چیستی درون‌گروی مبتنی بر دسترسی
۱۳۲	چیستی درون‌گروی مبتنی بر حالات ذهنی
۱۳۵	دیدگاه برگزیده
۱۳۹	گونه‌های درون‌گروی
۱۴۲	۱. درون‌گروی مبتنی بر حالات درونی
۱۴۵	۲. درون‌گروی مبتنی بر دسترسی
۱۴۷	۳. درون‌گروی استنتاجی
۱۴۷	معضل گونه‌های سه‌گانه درون‌گروی و راه‌حل
۱۵۰	ارزیابی راه‌حل
۱۵۲	درون‌گروی و برون‌گروی؛ چالشی پایان‌پذیر
۱۵۴	نقش عوامل و موانع غیر معرفتی در دستیابی به معرفت
۱۵۷	عوامل غیر معرفتی یا عوامل بیرونی موجه‌سازی
۱۵۹	موجه‌سازی مبتنی بر باور و نامبتنی بر آن
۱۶۲	راه‌حل نخست
۱۶۳	راه‌حل دوم
۱۶۹	موجه‌سازی مبتنی بر علم حضوری
۱۷۱	رابطه میناگروی و درون‌گروی
۱۷۳	نتیجه‌گیری
۱۷۷	منابع
۱۷۷	الف) فارسی و عربی
۱۸۰	ب) لاتین
۱۸۷	نمایه‌ها

مقدمهٔ معاونت پژوهش

حقیقت اصیل‌ترین، جاودانه‌ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسلهٔ مؤمنان و عالمان صادق چه جان‌ها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل‌پرستان چه توطئه‌ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته‌اند. چه تلخ واقعی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرفراز است و باطل از بین رفتنی و نگوئسار. این والا و بالانشینی حقیقت، گذشته از سرشت حق، وام‌دار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویانی است که در عرصهٔ نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانهٔ دنیا رسته‌اند، و در این میان، نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و جانشینان برحق و گرامی او علیه السلام، برجسته‌ترین است.

دانشمندان نام‌آور شیعه رسالت خطیر و بی‌نظیر خویش را بهره‌گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیرهٔ آن پیشوایان و عرضهٔ آن به عالم بشری و دفاع جانانه

در برابر هجوم ظلمت پرستان حقیقت گریز دانسته و در این راه دیده‌ها سوده و جان‌ها فرسوده‌اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای سیطره بر جهان می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و سخت دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌کوشند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی بازابند. ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرز و بوم آن گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان رد پای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی

طولانی و پرچالش در پیش است. از این رو، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازمان‌دهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^ع در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای «مدظله‌العالی» از آغاز تأسیس بر اساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم‌شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی تطبیقی است در قلمرو موجه‌سازی در معرفت‌شناسی معاصر با تمرکز بر چیستی، مؤلفه‌ها، ویژگی‌ها و طبقه‌بندی‌ها از جمله درون‌گروی و برون‌گروی، که با تلاش پژوهشگر ارجمند جناب حجت‌الاسلام والمسلمین استاد محمد حسین زاده نگارش یافته است.

معاونت پژوهش از مؤلف محترم و حجت الاسلام والمسلمین دکتر احمد ابوترابی که با مطالعه و ارائه نظرهای سودمندشان، بر اتقان و غنای اثر افزوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند متعال خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

مقدمه نگارنده

با نام و یاد پروردگار علیم و آفریدگار حکیم، و حمد و سپاس او، و تقدیم شایسته‌ترین درودها به پیشگاه اشرف انبیا و خاتم پیامبران الهی، حضرت محمد ﷺ، و جانشینان معصوم ایشان ﷺ، به‌ویژه خاتم اوصیا، حضرت بقیه‌الله‌الاعظم ﷺ.

نگاهی گذرا به معرفت‌شناسی، روشن می‌سازد که در قلمرو این دانش، به‌ویژه در دوره‌ی معاصر رویکردهای گوناگون و مکتب‌های پرشماری شکل گرفته‌اند. این رویکردها و مکتب‌ها، با وجود تمایزهای فاحش، در طرح بسیاری از مسائل کلیدی و بنیادین معرفت‌شناسی مشترک‌اند؛ و از همین رو می‌توان مجموعه‌ای از آن مباحث را به گونه‌ای مسئله‌محور بررسی کرد؛ چنان که می‌توان به شیوه‌ای مکتب‌محور، رویکردمحور یا شخص‌محور نیز بدانها پرداخت.

افزون بر طرحی مسئله‌محور، که نتیجه‌ی آن کاوش‌های پنج‌گانه در معرفت‌شناسی است، نگارنده پاره‌ای پژوهش‌های تطبیقی در مباحث معرفت‌شناسی انجام داده است. حاصل مطالعه و پژوهش تطبیقی در

رویکرد مبتنی بر فلسفه تحلیلی، کتاب پژوهشی تطبیقی در معرفت‌شناسی معاصر است که در آن، پس از شرح اصلی‌ترین مسائل این رویکرد و مقایسه‌اش با رویکرد متفکران مسلمان، به بررسی و ارزیابی آن پرداخته‌ایم.

اکنون در ادامه پژوهش‌های تطبیقی در حوزه رویکرد مبتنی بر فلسفه تحلیلی، نگارنده مسئله موج‌سازی را که از کلیدی‌ترین مفاهیم در این رویکرد است، چستی، ویژگی‌ها، طبقه‌بندی‌های آن از جمله درون‌گروی و برون‌گروی را کانون توجه قرار داده و در باره آن به کاوش و پژوهش پرداخته است.

شمای کلی نوشتار پیش روی

گرچه شایسته است به نوشتار پیش رو و فصل‌های سه‌گانه آن نگاهی گذرا کنیم، از آنجا که در نتیجه‌گیری، چکیده فصل را نیز می‌آوریم، طرح آن، بیش از آنچه مطرح شده است، لازم نمی‌نماید. پس در اینجا تنها دورنمایی از فصل‌های سه‌گانه کتاب ارائه می‌کنیم.

در فصل نخست، پس از تبیین چستی موج‌سازی و نیز چستی موج‌سازی معرفتی، کاربرد موج‌سازی را در معرفت‌شناسی می‌کاویم و این مسئله را برمی‌رسیم که موج‌سازی در معرفت‌شناسی به چه معناست؟ آیا موج‌سازی به معنای مستدل‌سازی است یا مدلل‌سازی یا معلل‌سازی؟

نیز در ادامه بدین مسئله می‌پردازیم که آیا موجه‌سازی ارائه و اثبات است یا صرف دلیل و استدلال داشتن؟ در پژوهش در باره این مبحث بدین نتیجه رهنمون می‌شویم که مشغله معرفت‌شناسی در باب موجه‌سازی، یافتن معیاری است در باره احراز صدق یک قضیه و انطباق آن با محکی خود که واقعیت یا نفس‌الامر است، و این نیاز با صرف دلیل یا استدلال داشتن برآورده می‌شود.

در پایان این فصل، شمای کلی نظریه‌های موجه‌سازی را ترسیم می‌کنیم و بدین نتیجه می‌رسیم که همه نظریه‌های طرح‌شده در مبحث موجه‌سازی در واقع واکنشی در برابر این مسئله‌اند که یک باور چگونه موجه می‌شود؟ آیا روند موجه‌سازی معرفتی نهایت یا موقفی دارد یا تا بی‌نهایت پیش می‌رود؟ در برابر این پرسش، نظریه‌ها یا راه‌حل‌هایی عرضه شده است که مهم‌ترین آنها را طبقه‌بندی می‌کنیم.

در فصل دوم، ابتدا به طبقه‌بندی‌های موجه‌سازی و ملاک آن طبقه‌بندی‌ها نگاهی گذرا می‌افکنیم و در ادامه تحلیل‌هایی را که در باره موجه‌سازی ارائه شده‌اند بررسی، و مؤلفه‌هایی را که در هر تحلیل برای موجه‌سازی ارائه شده‌اند ارزیابی می‌کنیم. سپس پیوند موجه‌سازی را با وظیفه‌گروی و نیز ارتباطش را با درون‌گروی برمی‌رسیم. در پایان به اصلی‌ترین مسئله نوشتار پیش رو، یعنی دستوری یا غیر دستوری بودن الزام‌ها و بایدها و نبایدها در موجه‌سازی می‌پردازیم.

در فصل سوم، نزاع درون گروی و برون گروی را برمی رسیم. این مبحث که نظریه های موجه سازی را کانون توجه قرار داده، از چالشی ترین مباحث معرفت شناختی فیلسوفان تحلیلی و معرفت شناسی آنها در چند دهه اخیر است. نزاع پیش گفته به دنبال نقض های گتیه بر تعریف معرفت و لزوم ترمیم تعریف مزبور بر پایه نقض های وی شکل گرفته است. در این فصل، پس از بیان خاستگاه درون گروی و برون گروی، چیستی آنها و سپس نسبت مهم ترین نظریه های ارائه شده در ساحت درون گروی و برون گروی را با موجه سازی می کاویم. در ادامه با پرداختن به نقش عوامل و موانع غیر معرفتی در دستیابی به معرفت، بدین نتیجه می رسیم که موجه سازی یک باور ناشی از طبیعت خود دلیل است و نه امری بیرون از آن. از این رو، موجه سازی مستلزم درون گروی است.

در پایان نوشتار کنونی، به تقسیم دیگری رهنمون می شویم. با توجه به مفهوم علم حضوری و حصولی می توان تقسیم دیگری را در معرفت شناسی و موجه سازی ابداع نمود و آن تقسیم موجه سازی به موجه سازی مبتنی بر علوم حضوری و موجه سازی مبتنی بر علوم حصولی است. از نگاه نگارنده، چنین تقسیمی جایگاهی بس ژرف در معرفت شناسی و حل مشکلات آن از جمله مباحث طرح شده در این نوشتار دارد.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از استاد فرهیخته و حکیم فرزانه، حضرت آیت‌الله مصباح یزدی، که همواره مرهون الطاف و راهنمایی‌های ایشان بوده‌ام، کمال سپاسگزاری را به جای آورم. همچنین از برادران ارجمند و دانشمند، استاد عبدالرسول عبودیت و حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر احمد ابوترابی که این نوشتار را مطالعه کردند و نکات سودمندی را یادآور شدند و نیز از همه کسانی که این جانب را در این راه یاری رساندند، به‌ویژه معاونت محترم پژوهش مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، مدیر محترم تدوین متون، کارکنان این مدیریت، سروراستار ارجمند، جناب آقای علیرضا تاجیک که با دقتی تحسین‌برانگیز نوشتار را پیراستند، و مسئولان انتشارات، صمیمانه تشکر می‌کنم.

محمد حسین زاده

۱۳۹۷/۱۲/۲۲